

Matthäus von Collin

Auteur: *Elsa van Maren*

De dichter en dramaturg Matthäus Karl Edler von Collin werd op 3 maart 1779 in Wenen geboren. Zijn vader, een bekende arts, overleed toen Matthäus pas vijf jaar was. Vervolgens werd zijn moeder blind. Hij werd daarom “uit huis geplaatst” en in privé-opleidingsinstituten grootgebracht. Hij ging in 1799 in Wenen rechten, filosofie en geschiedenis studeren, en werd in 1808 aangesteld als professor in de esthetiek en de geschiedenis der filosofie aan de universiteit van Kraków (dat toen nog tot het Oostenrijkse keizerrijk behoorde); maar wegens een nieuwe oorlog met de Fransen bleef hij daar niet lang. Tijdens deze oorlog deed hij dienst bij de intendance van het Oostenrijkse leger. In 1810 werd hij professor in de geschiedenis der filosofie in Wenen, waar hij tevens een jaar later ging meewerken aan de *Wiener Literatur-Zeitung*. In 1812/1813 was hij een van de vele vooraanstaande medewerkers van het door Friedrich Schlegel uitgegeven tijdschrift *Deutsches Museum*, dat tot doel had “geschiedenis en filosofie, kunst en literatuur, in een patriottische en volledig Duitse geest te beschouwen en te bevorderen”. Van 1818 tot 1821 gaf hij de *Jahrbücher der Literatur* uit, het officieuze orgaan van de Oostenrijkse literatuurkritiek, dat door de regering geïnitieerd en gefinancierd werd.

Deels uit aanleg, deels uit noodzaak, zag hij kans zijn privé-leven zorgvuldig af te schermen. Er is dan ook niet zo veel over hem bekend. Uit de biografische gegevens die er zijn kan men licht de indruk krijgen, dat hij zijn grootste bekendheid te danken had aan het feit dat hij de jongere broer was van de dramaturg en dichter Heinrich Joseph von Collin (1771 – 1811), die succesvolle historische toneelstukken schreef en wel de “Oostenrijkse Schiller” (ook wel de “Oostenrijkse Corneille”) werd genoemd. Van deze broer bestaat trouwens een door Schubert gecomponeerd gedicht, *Kaiser Maximilian auf der Martinswand D 990A*, dat in Schuberts oeuvre een rariteit vormt, aangezien het lied volkomen oninteressant is; sommige commentatoren menen daarom dat het niet van Schubert kan zijn. Maar er bestaat wel degelijk een manuscript van Schuberts hand. Waarschijnlijk heeft zanger Robert Holl het bij het rechte eind wanneer hij meent, dat Schubert dit gedicht (en nog een of twee andere) alleen op muziek heeft gezet om het voor schoolkinderen gemakkelijker te maken, ze uit het hoofd te leren. Deze Heinrich von Collin nu stierf plotseling op veertigjarige leeftijd, waarna Matthäus de uitgave van diens verzamelde werken ter hand nam. Toch wist hij ook zelf de aandacht te trekken met zijn recensies, waarin hij veel aandacht schonk aan met name de dichters Rückert, von Platen en Friedrich Schlegel. Hierdoor wordt hij wel beschouwd als een wegbereider van de romantiek in Wenen. Hij kende enig succes met zijn patriottisch-romantische toneelstukken *Belas Krieg mit dem Vater* (1808) en *Der Tod Friedrich des Streitbaren* (1813). Ook hield hij zich bezig met de ontwikkeling van het Duitse lied, en in het bijzonder het liedideaal van Goethe. Vanuit deze belangstelling vatte hij een grote liefde op voor Schuberts liederen. En aangezien Matthäus een neef was van Joseph von Spaun, was het niet zo moeilijk voor hem om met de achttien jaar jongere componist in contact te komen. Vermoedelijk leerden zij elkaar al vóór 1820 kennen; van toen af aan organiseerde Collin in zijn huis bijeenkomsten, die als vroege Schubertiades kunnen worden beschouwd.

Matthäus von Collin telde onder zijn vriendenkring een aantal personen wier naam algemeen bekend was, hetzij om hun vooraanstaande positie, hetzij om hun verdiensten op kunstgebied. Toen Schubert tot Collins kennissenkring was gaan behoren, begon de *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode* artikelen over hem te publiceren, die aanzienlijk bijdroegen tot zijn naamsbekendheid. Ook werd een aantal werken van hem gepubliceerd die aan mensen uit deze kring waren opgedragen, en ook dit werkte in zijn voordeel. Joseph von Spaun zou hier na Schuberts dood over schrijven: “Zo werden destijds de liederen van Schubert vaak in het huis van de te vroeg gestorven Matthäus von Collin, die Schuberts composities een enthousiaste bijval schonk, uitgevoerd voor een kring van meerdere mensen die door hun talenten en hun positie uitblonken, die allemaal innig verblijd waren met deze nieuwe verschijning in een zo droevige tijd, en er dan ook, elk op zijn manier, het hunne toe bijdroegen, de algemene opmerkzaamheid op Schubert te vestigen.”

Naast zijn activiteiten als schrijver en recensent had Collin ook nog een heel bijzondere baan: vanaf 1818 werd hij opvoeder van de toen zevenjarige François-Charles-Joseph Bonaparte, Hertog van Reichstadt, de zoon van Napoleon, die in Wenen werd gegijzeld. Hierover meer bijzonderheden in het elders in deze uitgave opgenomen artikel over Schubert en Napoleon. Deze aanstelling, die hem de titel "Regierungs-rath" verschafte, verklaart althans gedeeltelijk de discretie waarmee hij zich omgaf. Hij gaf ook les aan de jonge aartshertoginnen aan het hof, en uit de mémoires van de dichter Grillparzer blijkt dat Collin de keizerin voorlas, in dit geval Grillparzers toneelstuk *König Ottokars Glück und Ende*.

Zoals uit het citaat van Spaun al blijkt, werd Matthäus von Collin, net als zijn broer, niet oud: op 23 november 1824 overleed hij op 45-jarige leeftijd. Volgens Susan Youens was dit minstens ten dele te wijten aan Collins intense onbehagen over het literaire en politieke klimaat van die tijd, waar zijn gezondheid onder leed. In 1820 had hij aan Friedrich Baron de la Motte Fouqué geschreven over "een intellectueel leven dat ooit rijk en schoon leek te worden, maar nu versplinterd, gemengd en bloedend voor onze ogen ligt."

Van Collin componeerde Schubert vijf gedichten. Aangezien elk van deze liederen wel iets bijzonders heeft, wil ik ze hier kort toelichten.

Het eerste is het duet voor sopraan en tenor **Licht und Liebe (Nachtgesang) D 352**, dat mogelijk al in 1816 ontstond, toen Schubert en Collin elkaar nog niet kenden. Het gedicht is afkomstig uit Collins treurspel *Der Tod Friedrich des Streitbaren*. Terwijl deze Friedrich 's nachts met weemoed terug zit te kijken op zijn leven, en hoort hij in de verte een duet tussen een man en een vrouw, in wier stem hij zijn voormalige, nog steeds geliefde vrouw herkent, van wie hij zich heeft laten scheiden omdat zij kinderloos bleef. De man bezingt de vreugde der liefde, de vrouw het verdriet. Maar dan mengen zich hun stemmen en versmelten de twee teksten tot één zachte, licht-melancholieke zang.

Herrn Josef Spaun, Assessor in Linz D 749 : Vriend Joseph von Spaun was 4 maanden eerder vertrokken naar Linz, waar hij een hoge functie bij de douane ging bekleden. Omdat hij niets van zich liet horen vonden zijn vrienden het in januari 1822 tijd, hem een ernstige vermaning te doen toekomen, en zij deden dit op een zowel literair als muzikaal bijzonder geslaagde manier: Collin verwoordt de verwijten met een pathos die heel humoristisch aandoet, Schubert zet ze op muziek in een parodiërende operastijl (hij was toen net bezig aan zijn opera "Alfonso und Estrella")

Er is een brief van Spaun van maart 1822 bewaard gebleven, geadresseerd aan Schober maar bestemd voor de hele vriendenkring, waarin met geen woord gerept wordt van het muzikale epistel, en Spaun zich er juist over beklagt dat hij zo weinig hoort. Of hij het ooit heeft ontvangen weten we dus niet.

Der Zwerg D 771, vermoedelijk gecomponeerd rond 1822, is een tamelijk mysterieus verhaal van het in die tijd zeer populaire "Gothic"-genre. Uit het relaas ontstaat bij de toehoorder het verlangen, te weten wat eraan vooraf is gegaan, maar dit wordt niet duidelijk; hierover zijn dan ook hele verhalen gefantaseerd. Het gedicht beschrijft hoe een koningin en haar dwerg bij vallende avond zich in een bootje op zee bevinden, waar hij haar met haar instemming vermoordt omdat zij hem ontrouw is geweest. Na deze moord volgen in het gedicht nog drie versregels – door Schubert op grandioze wijze apart gezet van de rest van het stuk – waaruit naar voren komt dat de dwerg vanaf dat moment nooit meer ergens zal landen. Hoewel het gedicht zuiver literair gezien niet bijzonder is en alleen indruk maakt door de inhoud, heeft Schubert er een muzikaal juweel van weten te maken.

Het lied kende kennelijk al tijdens Schuberts leven groot succes, want tijdens een concert op 21.12.26 werd het tweemaal gezongen

Wehmut (Naturgefühl) D 772 uit 1822 of 1823 begint met de regels :

"Wenn ich durch Wald und Fluren geh', Es wird mir dann so wohl und weh" – dit doet automatisch denken aan de beginregel van het eerder gecomponeerde *Erlafsee* : "Mir ist so wohl, so weh". Het korte, melancholische gedicht gaat over de vreugde van de natuur en de

droefheid om het vergaan van alles, maar ook de aanvaarding van dit onontkoombare gegeven. Meesterlijk weet Schubert het “wohl” en het “weh” door afwisselende majeur- en mineurklanken weer te geven.

Nacht und Träume D 827 (waarschijnlijk uit de eerste helft van 1823)

Dit lied van – opnieuw – melancholie en eindeloos verlangen is mogelijk door Schubert bedoeld geweest als postuum eerbetoon aan de dichter, die overleden was in het jaar voordat dit lied ontstond. De text is ontnomen aan twee bijna gelijklopende gedichten van Collin, eigenlijk twee versies van hetzelfde gedicht, waarvan de tweede echter een andere titel droeg, namelijk “Nachtfeyer”. Het is een bede aan de heilige nacht, met haar dromen en maanlicht; zo liefelijk dat de mens, wanneer de dag ontwaakt, er alleen nog maar naar kan terugverlangen. De boog die dit lied van begin tot eind omspant maakt het tot een van de moeilijker uitvoerbare Schubert-juwelen.

Niet vanwege zijn literaire werken is de naam van Matthäus von Collin ons bewaard gebleven, en ook niet vanwege zijn connecties met het tragische Adelaarsjong, maar alleen doordat Schubert vijf liederen – een miniem aandeel van zijn enorme productie – op teksten van hem componeerde. Het lot heeft soms vreemde verrassingen...

Geraadpleegde literatuur:

O.E. Deutsch : *Schubert. Die Dokumente seines Lebens*. Leipzig 1980

O.E. Deutsch : *Schubert. Die Erinnerungen seiner Freunde*

O.E. Deutsch : *Franz Schubert. Thematisches Verzeichnis seiner Werke in chronologischer Folge*. Kassel 1978

Eva Badura-Skoda et al. *Schubert und seine Freunde* (Wien 1999)

Ernst Hilmar/Margret Jestremski : *Schubert-Enzyklopädie* (Tutzing 2004)

Susan Youens : *Of Dwarves, Perversion, and Patriotism : Schubert's Der Zwerg, D 771*, in : *19th-Century Musci XXI/2* (Fall 1997), p.177-207

Ilja Dürhammer : *Schlegel, Schelling und Schubert. Romantische Beziehungen und Bezüge in Schuberts Freundeskreis*. In : “Brille” 16/17, januari 1996

Schochow, Maximilian und Lilly : *Franz Schubert. Die Texte seiner einstimmig und mehrstimmig komponierten Lieder und ihre Dichter. Band I.* (Hildesheim, 1997)